

PRÓZA HISTORICKÁ A VOJENSKÁ

Politický zřetel pronikal i do prózy historické. Ta měla v naší literatuře již dlouhou tradici, ale nyní se měnilo její zaměření po té stránce, že stupňovala v dříve nevidané míře svůj vztah k přítomnosti. Tím se připínala k časové poezii a rozvíjela po svém tradici veršované kroniky tak řečeného Dalimila (srov. náš Výbor I, s. 152-180), která nabývala v husitské době nové aktuálnosti zejména pro své vlastenectví. Protože nově vznikající historická próza byla prolnta vášnivým vztahem ke skutečnosti a hodnotila události stranicky, dostávala agitační ráz. Tak se vlastně postupovala historická próza s literaturou politickou.

V důsledku tohoto zaktuálnění se historická próza obohacovala o nové druhy, jako noviny a relace, ale i tradiční útvar kroniky se měnil proti obdobným památkám z předcházejících staletí. Jako nový druh, blížící se namnoze próze historické, vytvářela se próza vojenská, představovaná vojenskými řády a různými výklady válečnické taktiky. Vyvolala ji v život nejen praktická potřeba, ale i zájem širší veřejnosti o husitská vítězství.

NOVINY

České noviny mají delší tradici, než připouští literárněhistorická konvence, pokládající za jejich začátek psané noviny z r. 1495 v jindřichohradeckém archivu. Zprávy o rozličných událostech byly odedávna obsaženy v dopisech adresovaných jedincům a už v této formě bývaly opisováním sdělovány i jiným osobám, takže do jisté míry nabývaly rázu novin. Vlastními novinami v dnešním slova smyslu se stávají takovéto zprávy odosobněním a osamostatněním od listů osobně adresovaných, i když ještě dlouho postrádaly pravidelnosti. Jejich literární formu určoval zřetel k veřejnosti. Psány byly nejprve latinsky, ale rychle se přizpůsobovaly praktickým zřetelům a počesťovaly se. Tento proces je dobře vidět právě v době husitské.

K vzniku prvních novin vedl rostoucí zájem o zprávy přesahující úzké hranice místní, zvláště když šlo o věci tak významné pro široké kruhy, jako byl na počátku 15. století kostnický koncil. Teprve v pozdější době se více uplatnily kromě zpráv o různých obecných pohromách (mor, hlad, povodně atd.) i zprávy o kuriozitách. Noviny se šířily původně v opisech, ale postupně se stávaly předmětem řemeslné produkce v rozličných písařských dílnách a nabyly povahy neobyčejně účinného propagačního prostředku. Jako všechny věci denní potřeby propadaly však osudu rychlého zániku; budoucnosti byly zachovány jen v řídkých případech a náhodně.

Jako příklad latinských novin otiskujeme *noviny z Kostnice* (o českých věcech), reakční zprávy *o počtnajctm radikálním hnutí* v blízkosti pozdějšího Tábora a *o bitvě u Lipan* (je to latinská relace, která nabyla povahy novin tím, že byla listem sdělována vzdáleným adresátům); jako příklad novin českých slouží noviny *o bitvě u Domažlic*, psané z hlediska českých vítězů.

NOVINY Z KOSTNICE

15. dne měsíce září 1415 přišly noviny, jak mnoho Turků bylo potřeeno a přemoženo.

18. dne téhož měsíce přišly noviny o králi uherském, jak z milosti boží protipapež Petr z Luny, meškající v Perpignanu, poslal velmi slavné poselstvo ke králi uherskému, jenž tehdy byl v Narbonne ve vzdálenosti půl dne cesty, s nabídkou, že je ochoten vzdát se papežství. Poněvadž však král aragonský těžce stonal na kaménky, nemohl proto přijít ke králi uherskému, ale přece se tam, třeba nemocen, vypravil. Až k němu přijde, nepochybně dojde k odstoupení Petra z Luny, a tak boží milostí budete moci očekávat s radostí sjednocení církve. A pro takové noviny bylo na znamení radosti v Kostnici velmi vyzváněno jako v předvečer velikého svátku.

Rovněž téhož měsíce přišly noviny, že pan Čeněk ještě s pěti pány chce být s viklefovci, a pan král Václav se čtrnácti pány chce být proti nim; z toho, totiž z úmyslu pana krále, byla v Kostnici převeliká radost.

15 Též vězte, že již byl vypracován plán na zdárnou úpravu postavení papežova i stavu kardinálského a papežského dvora a že se již jedná o nápravě údů; byli určeni z každé provincie dva, kteří mají sbírat lístky se záznamy o všech nedostatcích každé provincie, aby tak byly jednotlivé nedostatky napraveny, a co se má opravit, aby bylo opraveno.

20 Téhož roku se v Českém Brodě na den sv. Remigia sešli u pražského arcibiskupa Konráda zemští páni stojící proti husitům: pan Berka z Hohenštejna, pan Hlaváč, pan Koldic, pan Michalec, pan Jan Ralsko, pan Elsterberk, pan Vilém Zajíc a ještě velmi mnoho jiných, kteří se nechtí veřejně přihlásit k jiným pánům držícím se strany protivné.

25 Poslední novinky: že se vzdal papežství Benedikt XIII., jinak Petr z Luny. Též jiné novinky: že M. Jeroným najisto odvolal a odsoudil Jana Husa.

3 o králi uherském: o Zikmundovi – 4 Petr z Luny: protipapež Benedikt XIII.; v Perpignanu: hl. město hrabství Roussillon severovýchodně od Pyrenejí, nedaleko zálivu Golf du Lion – 5 v Narbonne: francouzské město severně od Perpignanu v Languedocu – 6 král aragonský: Ferdinand – 12 Čeněk: Čeněk z Vartemberka – 20 na den sv. Remigia: 1. října – 21 arcibiskupa Konráda: Konrád z Vechty – 21-23 pan Berka...: Hynek Berka z Dubé, Hynek Hlaváč z Dubé a z Lipého, Albrecht z Koldic, Jan z Michalovic, Jan Chudoba z Vartemberka na Ralsku, Jindřich z Elsterberka, Vilém Zajíc z Valdeka – 26 Jeroným: Jeroným Pražský (srov. zde s. 211)

NOVINY O KACÍŘSTVÍ NA KOZÍM HRÁDKU

Předně, že se na Kozím Hrádku, pod Hrádkem i v Ústí kázalo a káže, že svěcení jak ornátů, tak i posvátných předmětů církevních není k ničemu,

ale že kněz může sloužit mši na jakémkoli suknu nebo plátnu, ba i na sukni rozprostřené na zemi nebo na stole nebo na sudě; stejně tak může prý také lid přistupovat k přijímání. Beztoho biskupové, které oni kazatelé nazývají *kobylky a hřebenáři*, všechna ta svěcení, ať ornátů, nebo posvátných předmětů, ať oltářů, nebo kostelů, vynalezli pro lakotu. A říkají, že všechno to může dělat i prostý kněz, dokazující to všechno zásadou, že větší zahrnuje i menší: může-li prostý kněz proměňovat tělo Kristovo, že tím spíše může provádět tyhle věci. Vedle toho také podávají oltářní svátost lidu mimo mše, provádějící proměňování toliko tím, že říkají některé modlitby.

Rovněž, že křest a obřad mešní i všechno jiné může se konat mimo kostel. A tak slouží mše ve stodolách a křtí v rybnících a haltěřích. Říkají, že kamenný kostel, v němž oni zlí *kuběnáři* slouží, je peleš lotrovská a obrazy tamtéž, jak říkají, nejsou k ničemu. A na Veliký pátek řekli lidem, že se prý klaněli modle, dokazující a pravíce, že *kuběnáři* nebo *kuklíci* vynechávají začátek i konec mše. A sami toho dne sloužili dvě úplné mše ve stodole blízko Kozího a dodali, hanlivě pravíce, že *dnes kuběnáři i kuklíkové v lůtky a v špalky budou hrát*. Lid slyše to posmíval se způsobu chvalitebnému, ba rouhal se, odtahuje se od poslušnosti. Kázání se dala i od prostých laiků, a tiž kazatelé poslouchali zpovědi v městských domech. Potom též na potupu církvi pokřtili hošíka jakéhosi laika, řečeného Krampéře, mimo kostel v tekoucí vodě. A ten laik byl pro kacířské kázání zmrskán v městečku pána z Řečice, ale ještě i nyní trvá na tom, že je špatný každý kněz, jenž nedrží s Husem, a že takový kněz ani nemůže proměňovat. A tak po takových kázáních mnozí z laiků na potupu církvi uvádějí do kostela ženy po porodu a podobně činí i s nevěstami.

Rovněž říkají: Všichni kněží až dosud byli zloději, protože vám nedávali krev Ježíše Krista. Poučující lid říkají takto: Jestliže „*kuběnář*“ podává ti tělo Kristovo praví, zda věříš, že je tu tělo Kristovo, řekni: Věřím; praví-li dále, zda též věříš, že je tam krev Kristova, řekni: Nevěřím! A důvod toho? Protože Kristus podával pod obojí způsobou; kdyby Kristus nebyl znal rozdíl mezi tím dvojím, nebyl by podával pod obojí způsobou; tudíž atd.

Rovněž říkají, že je lépe hrát v kostky než ofěrovat špatným prelátům. A špatným nazývají každého, kdo nedrží s Husem; a kdo se zřekl „*pravdy*“ a kdo odvádí desátky, ten u nich hřeší smrtelně. A dodávají, že Hus udělal v církvi obecně více dobrého a způsobil více zázraků nežli sv. Petr nebo Pavel, protože ti je vykonali tělesně, Hus však duchovně.

A laici v době moru, nechtíce mít kněží v pohřebním průvodu, podle poučení, které od nich dostali, odepřeli mrtvým zvonění, ofěry i dary a sami odnášeli mrtvé, zpívající onu píseň: *My křesťané viery pravé, místo kříže nesouce hůl*. A když kladli těla do hrobu, blahořečili jim řkouce: *Já tě porúčím bohu Jezukristu papežovou mocí, neb tolik mohu jako arcibiskupové*

45 atd. A přidávají, že nežli ležet na hřbitově „kuběnářů“ nebo „kuklíků“, lépe je mrtvému ležet pod šibenicí, a nežli stát při jejich mších, že je lépe jít sto mil ke knězi dobrému. A důvod toho? Protože prý takoví „kuběnáři“ neproměňují. Proto onu hostii, kterou obětují, může prý kterýkoli laik vzít a vytrít si s ní zadek atd.

1 v Ústí: v Sezimově Ústí – 5 k přijímání: jde o přijímání svátosti oltární – 6 kobyly: slova tištěná kurzívou jsou psána česky v textu jinak latinském; přezdívka „kobyly“ patrně pro jejich žravost; hřebenaři: patrně proto, že očesávají věřící ovečky – 13 haltěřích (halteřonibus): ve vodních nádržích – 14 kuběnáři: kněží nedodržující celibát, děvkaři – 16 kuklíci (kuklikones): muži chodící v kukle, mniši; vynechávají začátek i konec mše: tj. zachovávají jen základ (tj. kánon) mše – 18 v lůtky a v špalky: hru s loutkami a špálíčky (narážka na kostelní obrazy a sochy) – 23 pána z Řečice: Jíra z Řečice, pozdější člen Žižkova bratrstva, jmenovaný ve Vojenském řádu (srov. zde na s. 503) – 25 proměňovat: tj. proměňovat při mši chléb a víno v Kristovo tělo a krev (podle učení Viklefova je proměňování kněze v těžkém hříchu neplatné) – 26 uvádějí do kostela ženy: bez obřadu zvaného „úvod“, kterým byla matka po skončeném šestinedělí očištěna a vpuštěna do kostela – 42 My křesťané...: jde patrně o píseň Nuž, křesťané viery pravé (srov. zde na s. 300)

NOVINY O BITVĚ U DOMAŽLIC

Když smy v úterý velmě ráno hotovi byli na ně táhli, tehdy oni nepriatelé to zvěděvše, ležiece pod Domažlicí, tak ráno hotovi byli v mnohé silné houfy šikovavše se; a ti houfové stáli sú, až sme se přiblížili k nim svým vojskem od nich snad míli. A tu jest pán buoh na ně poslal takový znamenitý strach, že sú byli vozy ráno přes les pustili; a jiných vozův těch sú hůfi hájili od našeho vojska zdržujícíe. Ale kdy jsú naši z vojska po nich tiskli a vojsko naše všecko po nich k Rýzenberku přiblížovalo, toho zazřevše cestami mnohými s těmi houfy utiekali jsú, a naši vozy jich jim v lese i před lesem vzdrželi. A kdy sme s vojskem k lesóm přitáhli, tehdy opustivše se 5 témeř všecky vozy jich stavili, a celú noc témeř po lesiech i za lesem s nimi se stíhali. I nesmiem psáti, co jim jest pobráno vozův, ale za to mám, že 10 více, než naše vojska mají; na nich kořisti předosti a houfnic přes sto, kromě jiných pušek. A z nich někteří po lesiech sú zmordováni a něco zjímaných.

15 Král nad králi, pán nad pány, jenž své zachovávaje brání, retuje i za ně bojuje i vítězí. Mužie, bratřie, sestry se všemi mladými, nám v témž králi a pánu milí! Často vám psáno jest o nepřátelech, zvláště kterak kardinál, moc papežova, kniežata i biskupi, říše svěcká s hrabiemi, s pány, rytieři, 20 s městy i s jinými rozličnými jazyky a lidmi do země silně vtrhli byli k utištění těch daruov i viery křesťanské, jimiž jest tato země od pána boha obdařena. To nám i vám bylo k mnohému zamúčení, neb ukrutností velikú nad starými i nad mladými počeli sú vésti, páliťi, hubiti a mordovati bez

25 milosti, uloživše sobě český jazyk vypleniti a vieru v nich potupiti a zhasiti. Ale pán buoh, kterýžto na své více nedopuštíe, čehož by nemohli sněsti, svých k němu volajících v nůzi jest hotový a věrný spomocník, jakžto nám jest hříšným zjevně okázal nad těmi nade všemi nepřátely, kdy smy věrni...

1 v úterý: 14. srpna 1431 (srov. ukázkou na s. 396); *velmě ráno hotovi* brzy ráno připraveni – 5 *sú pustili* odeslali – 6 *od našeho vojska zdržujícíe* před našim vojskem bránice, snažice se udržet; *jsú po nich tiskli* na ně dotírali – 7 *k Rýzenberku*: Rýzemberk, hrad poblíž Kdyně na Šumavě – 9 *vzdrželi* zadrželi; *opustivše se* vyrazivše, záútočivše – 10 *sme stavili* zadrželi, zaskočili jsme; *sme s nimi se stíhali* za nimi jsme se honili, je jsme pronásledovali – 11 *nesmiem* neodvažuji se – 12 *předosti* přemnoho – 13 *pušek děl* – 13-14 *něco zjítmaných* část byla vzata do zajetí

15 *retuje chrání, zachraňuje* – 17 *kardinál*: Julián Cesarini, organizátor křížácké armády – 19 *s jazyky s národy* – 21 *k zamúcení* k zarmoucení – 22 *počeli sú věsti* začali provádět

PLZEŇŠTÍ DO BASILEJE O LIPANECH

Počestnému muži panu Mikuláši, kustodu řádu menších bratří, a Prokopu Voglovi, přátelům našim nejmilejším, rada i obec města Nové Plzně.

5 Službu svou předem vzkazujeme, přátelé naši nejmilejší! Dobré a příjemné noviny vám oznamujeme, a to, že všichni nepřátelé naši jsou potřeni a poraženi, jak to v listu podáváme, abyste to pověděli svatému koncilu i Jeho císařské Milosti.

10 Postup boje byl totiž takovýto: Když se z obou stran proti sobě položili táborem, vojska husitská z děl větších i menších náš tábor zle sužovala a ve zmatek uváděla. Avšak obecný lid křičel proti pánům, reptaje a říkáje: „Proč tu životy marně ztrácíme, proč jsme pobíjeni a čas zbytečně maříme? Pojďme na ně! Lépe je nám v boji zemřít než takto bídně hynout.“ Tu páni i hejtmani naší strany zdvihnuvše se zřídili i spořádali šiky a vyrazili do boje. A když nastávala hodina zápasu a šiky postupovaly proti sobě, my 15 jsme byli postaveni vzadu v části další. Tehdy se naše šiky, jak bylo nařízeno, obrátily předstírajíce útěk, takže jsme se my, kteří jsme byli vzadu, v části zadní, octli v čele, v části přední. Nepřátelé však vidouce to, že se dáváme na útěk, zatroubili na trouby a hrozně křičeli velikými hlasy: „Vstaňte, vstaňte a pronásledujme je, neboť, hle, utíkají!“ A tak všichni 20 odpůrci zdvihnuvše se vypadli ze svého tábora i vozů, jízdní i pěší, a nás stíhali. My však, kteří jsme byli v části zadní, pozorujíce, že se již vzdálili od svého tábora i vozů, zdvihli jsme se ve jménu páně, o jehož při šlo, udeřili jsme na ně odzadu a zabránili jim v návratu do jejich tábora i vozů. Ale jiní páni a šlechtici, povstavše se všim lidem v části přední, napadli je

25 soustředěným útokem jako jeden muž a tak odzadu i zpředu jsme je sha-
zovali jako snopy, pobíjejíce je, ačkoli se mnozí vzdávali a byli by se bývali
vzdali do zajetí. Nebylo tehdy času k zajímání, ale jen k zabíjení; i někteří
naši zajatci byli mocí z našich rukou vytrhováni a zabíjeni. A tak tímto
30 způsobem jsme s pomocí boží všecky nepřátele potřeli až na malou hrstku
těch, kteří unikli. Za to vítězství buď bohu chvála i sláva! Všecky jejich
vozy, všecka děla, všecka válečná výzbroj i všecka obranná výstroj jim
byla odňata, neboť všecko tam zanechali.

Vězte též, že urození páni stojí v poli s mocí velikou a nezamýšlejí se
rozejít, dokud započaté dílo nedovedou ke konci. Jeho Milost císařská po-
35 slala k nám slavné poselstvo, totiž purkrabího pana Půtu a pana Arnošta
i jiných více, takže toto poselstvo způsobí mnoho dobrého.

Taktéž, abyste věděli, oznamujeme vám, že nám psal pan císař, aby
nás několik z rady i z obce přišlo k Jeho Jasnosti. Ale dvě příčiny nás
zdržely. Nejprve strach před nepřáteli, kteří nám vždy hrozili, že zvítězí-li,
40 najisto chtějí se k nám vrátit a docela nás zhubit. Naším úmyslem pak vždy
bylo raději chtít zemřít než jim být poddáni; teď však neustále vzdáváme
díky bohu, že nás osvobodil z jejich rukou. Druhá příčina nás brzdí, že
ačkoli jsme již vybrali, kdo mají jít k panu císaři, nedostává se nám přece
prostředků na výlohy a náklady, neboť nemůžeme mezi sebou sehnat tolik
45 peněz na jejich výpravu a žoldníci se většinou zdvihli proti nám, vymáha-
jíce žold od mnoha let zadrženy; a tak opět žádají o žold a odškodné a my
jsme v nouzi veliké. Tedy, nejmilejší přátelé, pracujte u Jeho Milosti císař-
ské a u svatého koncilu, aby nám udělil podporu, abychom se mohli
alespoň trochu zbavit břemen dluhů.

50 Dáno v Nové Plzni v úterý po svátku Božího těla léta 1434.

1-2 *Mikuláši ... a Prokopu Voglovi*: byli to městští zástupci na koncilu v Basileji;
kustodu řádu menších bratří: duchovnímu správci kláštera minoritů (františkánů) –
2-3 *Nové Plzně*: dnešní Plzeň – 7 *Jeho císařské Milosti*: Zikmundovi – 24 *v části přední*:
míněna původně přední část vojska, která se po předstíraném manévru octla vzadu
– 35 *purkrabího pana Půtu*: Půta z Častolovic; nebyl však purkrabím v Kladsku,
nýbrž od r. 1420 zástavním držitelem celého kladského kraje; *pana Arnošta*: Arnošta
z Vlašimě – 50 *v úterý po svátku Božího těla*: 1. června

RELACE

Jsou to zprávy, jejichž charakteristickým znakem je podrobná speciálnost,
vysvětlitelná tím, že jejich pisatelé byli přímými nebo aspoň blízkými svědky, ne-li
dokonce hlavními osobami při jednáních nebo událostech, o nichž vzápětí podávají
zprávu. Mají již ráz monografických historických spisků a je od nich plynulý pře-
chod ke kronikám. Protože bývaly skládány i se zřetelem k veřejnosti (aby byly
ohlášeny na veřejných shromážděních, např. na sněmech, nebo aby zachovaly